

Mangset, P., Heian. M.T.& Kleppe, B. (2022).
*Fortellinger om kunstnerliv. Kunstnerkarrierer og
kunstnerkår 1999–2019*. Fagbokforlaget.
DOI: <https://doi.org/10.55669/oa150808>

20 gode år

I denne boka har vi betraktet og analysert kunstnerne karrierer i et livsløpsperspektiv. To ganger, med 20 års mellomrom, har de 23 informantene snakket med oss om sitt liv og sin karriere. De har reflektert rundt hvilken betydning oppvekst, skolegang og utdanningsløp kan ha hatt for deres yrkesetablering. De har også sett framover og reflektert rundt hvor veien går videre. Vi har ønsket å se deres yrkeskarrierer i kontekst, både som del av kunst- og kulturfeltet og i lys av mangfoldet av faktorer som kan ha påvirket deres yrkesliv: alder og hvor de har bodd og arbeidet, privatliv, nære og fjerne sosiale og faglige relasjoner, deres økonomiske situasjon, politiske dreininger, markedsstrukturer og andre samfunnsendringer. Dette er forhold som virker inn på yrkesliv og karriere, men som kan være vanskelig å skille fra hverandre. Vi har også sett at både forventede og uventede hendelser og overganger kan ha vært avgjørende og blitt vendepunkt som har gitt ny retning i livet og karrieren. Den enkeltes viljestyrke og handlekraft spiller også inn, for eksempel ut ifra hva som motiverer en og driver en videre i karrieren. I tillegg kan sjansespill og tilfeldige møter og hendelser gripe inn og sette ny kurs for veien videre. Til sammen gir alt dette ulike yrkeskarrierer, preget av både kontinuitet og endring.

Så la oss oppsummere til slutt: Hvordan hadde det gått med yrkeskarrierene til de 30 kunststudentene vi intervjuet i 1999, 20 år etter? Stort sett

godt, må vi kunne slå fast. Da vi intervjuet 23 av dem om igjen i 2019, var alle yrkesaktive – 18 primært som kunstnere, det vil si som billedkunstnere, skuespillere eller musikere. Én av billedkunstnerne var nå riktignok blitt forfatter, en annen mest filmskaper. Alle de som ikke var profesjonelle skapende eller utøvende kunstnere i 2019, hadde også i kortere eller lengre tid etter utdanningen prøvd seg som yrkesaktive kunstnere, før de skiftet helt eller delvis over til en annen yrkeskarriere. Men i 2019 var det bare én av de tidligere studentene som ikke hadde et kunstrelatert yrke. Resten var sysselsatt i andre kulturfaglige yrker, det vil si som dramalærer, musikklektor, kulturskolerektor eller plateprodusent. I 2019 hadde de som hadde gått over i andre yrker, også stort sett sluttet med å utøve kunstneryrket som bisyssel.

Boka viser ellers at det har vært en høy grad av kontinuitet i yrkeskarrierene til våre 23 tidligere kunststudenter: De som etter hvert hadde orientert seg mot andre yrker enn profesjonell kunstner, ga visse bud om denne alternative orienteringen alt i 1999-intervjuene. Selv om nesten alle kunststudentene primært ville bli kunstnere i 1999, nevnte de alt da slike andre yrkesløp som mulige alternativer. De skuespillerstudentene som etter hvert endte opp som frilansere, hadde prioritert frilansstatus framfor institusjonstilknytning alt i 1999. Og de skuespillerne og musikerne som i 2019 var ansatt ved teatre eller orkestre, hadde prioritert institusjonstilknytning alt i 1999. De øvrige fire informantene – to billedkunstnere og to musikere – hadde også gått inn på yrkesmessige hovedspor tidlig i karrieren og fortsatt langs disse sporene seinere.

Vi har også vist hvordan de fleste av informantene gjennomgikk noen nokså likeartede faser i yrkeskarriere og livsløp: De fleste fikk vakt sine kunstneriske interesser gjennom barndom og oppvekst – både via familiebakgrunn og hobbyer. Mange hadde omfattende kunstneriske erfaringer i denne fasen. Musikkaktiviteter dominerte, dels også blant dem som seinere satset på en skuespiller- eller billedkunstnerkarriere. Men barne- og ungdomserfaringene varierte mye. De fleste av våre informanter hadde kunst- og kulturinteresserte foreldre. Det var imidlertid ikke noe som tydet på at et særskilt sosialiseringsforløp blant barn og unge bar bud om at noen nærmest var forutbestemt til å bli kunstner.

Da vi intervjuet kunststudentene i 1999, hadde nesten alle valgt yrkesmål – stort sett som billedkunstnere, skuespillere eller musikere. Alle kunstutdanningene tok primært sikte på å kvalifisere dem til kunstneryrker, selv

om utdanningene var preget av nokså forskjellige studiestrukturer og -kulturer. Gjennom utdanningsmiljøene ble studentene også sosialisert inn i ulike yrkesroller.

Etter avsluttede studier gikk flere av studentene gjennom en nokså usikker prøve-og-feile-fase. De søkte å etablere seg på relevante arbeidsmarkeder. I denne perioden fikk dessuten flere øynene opp for de mer trivielle – administrative og rutinemessige – sidene ved kunstnerisk arbeid. Noen – særlig et par billedkunstnere, et par frilansskuespillere og noen musikere – var allerede så godt innarbeidet på sine arbeidsmarkeder at usikkerheten var begrenset. Flere skuespillere og musikere gikk dessuten rett inn i mer eller mindre faste stillinger ved teatre eller orkestre. Men flere andre gjennomgikk en usikker fase med lave og vekslende inntekter før de ble mer solid etablert på arbeidsmarkedet. Også de som nokså umiddelbart fikk engasjement eller fast jobb ved et orkester eller et teater, opplevde en viss usikkerhet disse første årene.

Men etter noen år – som regel før de passerte 40 år – hadde alle stort sett etablert seg på fast grunn: Flere skuespillere og musikere var da blitt fast tilsatt ved teatre eller orkestre. Andre var veletablerte frilansere med lønnsomme engasjementer innenfor den voksende medieindustrien. Noen billedkunstnere var nå fullt sysselsatt med sitt primære kunstneriske arbeid, mens andre hadde funnet fram til varige yrkeskombinasjoner. Noen av de 23 hadde som nevnt også tatt spranget over i et annet kulturfaglig yrke. At mange ble fastere etablert i denne fasen, hang trolig mye sammen med at de etablerte familie og ofte fikk barn. Men det var også flere som etablerte seg varig yrkesmessig i denne fasen uten at det kunne ha sammenheng med familie-etablering.

Da vi intervjuet de tidligere kunststudentene i 2019, var de fleste mellom 40 og 50 år. Nå hadde de for lengst slått seg til ro med yrkes- og karrierevalg. De hadde stort sett ingen planer om brå karriereskifter lenger. Men de hadde gjerne modifisert ambisjonene og ofte revurdert og utvidet verdimønsteret sitt. Andre verdier enn yrkeskarriere var blitt viktigere enn før.

Nå kunne de også se framover mot en yrkeskarriere og -livsfase som eldre kunstnere. Alle regnet nå med å fortsette i den yrkesbanen de hadde valgt, fram mot pensjonsalder. Noen tenkte imidlertid på å kombinere med andre sysler. Et par av informantene så dessuten litt mørkt på framtiden som eldre kunstnere.

Men hvorfor hadde de valgt som de gjorde? Hvilke faktorer påvirket kunststudentenes suksessive yrkes- og karrierevalg underveis? Mange av de 23 kunststudentene hadde hatt en sterk – nærmest ensidig – *motivasjon* for et kunstneryrke tilbake i 1999. Flere hadde da nærmest «blind tro» på at kunstneryrket var det rette for dem. Men var våre informanter like motiverte 20 år etter? En sterk *yrkesbevissthet* som kunstner – det vil si som billedkunstner, skuespiller eller musiker – var en drivkraft og ledestjerne for de fleste gjennom karrieren. Motivasjonen ble imidlertid helst mindre ensidig med alderen. De fleste realitetsorienterte seg etter hvert.

Man skulle kanskje tro at kunstnere lokalisert på ulike kunstneriske arenaer eller *delfelt* ble drevet fram av nokså forskjellige motiver eller målsettinger? For eksempel kunne man tro at frilansskuespillere som særlig spiller TV-serier og lager reklame, var mer kommersielt orienterte, mens institusjonsskuespillere ved tradisjonelle teatre var mer kunstnerisk motiverte. Vi fant ingen klar dekning for et slikt skille i vårt materiale: Noen av dem hadde kunstneriske motiver for å satse på en mer kommersiell karriere. Kunstnerne har ofte hatt nokså blandete motiver og målsettinger for yrkeskarrieren. De har navigert pragmatisk mellom ulike prosjekter, enten de er tungt offentlig subsidierte, rent privat finansierte, eller en del av en kulturell distriktspolitikk. Alle har søkt en form for kunstnerisk anerkjennelse, men samtidig iallfall et rimelig nivå av kommersiell suksess. Flere har dessuten kombinert kunstnerisk seriøse og mer kommersielle aktiviteter, uten at dette har plassert dem i helt forskjellige kunstneriske leirer. Alle ser imidlertid ut til å ha ønsket å virkeliggjøre en – fra deres egen synsvinkel – meningsfull yrkeskarriere. Å oppnå en akseptabel *inntekt* har også vært en drivkraft i yrkeskarrieren til alle de tidligere kunststudentene. Men lite tyder på at det har vært hoveddrivkraften. Det virker mer sannsynlig at de primært har søkt å oppnå et akseptabelt inntektsnivå, uten at stor profitt eller høy inntekt har vært hovedmålet.

Selv om det ofte blir lagt mye vekt på kunstneres individuelle talent i kunstnerbiografier og presseomtale av enkeltkunstnere, er det åpenbart at personer i omgivelsene – kollegaer, kritikere, støttepersonale mfl. – ofte er helt avgjørende for å oppnå en vellykket kunstnerkarriere. Flere av våre kunstnerinformanter la dermed vekt på betydningen av kunstfaglige og andre *nettverk* for karrieren. Tilgang til tette, uformelle nettverk – oftest i urbane sentra – var særlig viktig *tidlig* i yrkeskarrieren. Ikke minst var det

viktig for frilansere. I intervjuene med enkelte av informantene under etableringsperioden i 2002–2004, rett etter studiene, uttrykte flere en tilbakeholdenhet med henblikk på å drive målrettet, strategisk nettverksarbeid. Dette brøt med den tradisjonelle, karismatiske kunstnerrollen. Når de nå i tilbakeblikk 20 seinere i større grad ser betydningen av de nettverkene de etablerte den gangen, kan vi spørre hvorvidt de var så tilbakeholdne med målrettet å etablere nettverk, eller om de heller var tilbakeholdne med å innrømme en slik tilnærming.

Seinere i karrieren forholdt kunstnerne seg dessuten til andre typer nettverk: Billedkunstneren hadde opparbeidet seg et nettverk av faste samarbeidspartnere av gallerier og trykkerier. Frilansmusikeren hadde etablert et lignende nettverk av spillesteder og lys- og lydmedarbeidere.

Flere av de tidligere kunststudentene la videre vekt på at *tilfeldigheter* hadde påvirket yrkeskarrieren deres. De kunne vise til flere åpenbart tilfeldige begivenheter som hadde virket inn på deres valg. Men hvor tilfeldig var tilfeldighetene? Dette er et vanskelig – nærmest filosofisk – spørsmål. Noen av informantene i vårt materiale syntes mer tilbøyelige enn andre til å fortolke yrkesløpet som styrt av tilfeldigheter. Andre fortolket heller kjeden av tilfeldigheter som en form for skjebne.

Flere av informantene var åpenbart tiltrukket av kunstneryrkene som svært *frie* og *uavhengige* yrker, det vil si som yrker der ingen overordnet innnevret det individuelle handlingsrommet noe særlig. Det var ingen overraskelse at selvstendige billedkunstnere og frilansskuespillere og musikere la størst vekt på frihet og autonomi som tiltrekkende sider av disse yrkene. Baksiden av medaljen kunne være at slike kunstneryrker ble *risikofylte*: Man hadde ingen trygg offentlig institusjon i ryggen, slik som skuespillere og musikere i teatre og orkestre hadde. Men de fleste frilansskuespillerne og -musikerne våre, dels også billedkunstnerne, levde greit med nokså høy grad av risiko i yrket. Enkelte så nærmest ut til å være tiltrukket av risikoen i slike yrker. Men usikkerheten i slike yrker bidro også til at et par sluttet – eller vurderte å slutte – som profesjonelle kunstnere.

Familie og *privatliv* har også åpenbart hatt en god del å si for karriereløpet til flere av de tidligere kunststudentene: Mange av informantene våre gjennomgikk en utprøvende og litt usikker fase i liv og karriere de første årene etter endt kunstutdanning. Men de fleste hadde etablert seg fast yrkesmessig før de fylte 40 år, ofte parallelt med at de etablerte familie. Enkelte

endret også karriereløp etter at de fikk barn. Enkelte informanter kunne videreføre kunstnerkarrieren fordi ektefellen hadde god inntekt, mens andre sikret en bra bostandard gjennom arv.

Det er også klart at *geografiske forhold* har påvirket yrkeskarrierene ganske sterkt, særlig ved at svært mange av de 23 har bosatt seg i – eller i nærheten av – Oslo. Et sterkt geografisk sentraliseringspress gjør seg gjeldende på kunstfeltet, trass i en offentlig kulturpolitikk som legger vekt på desentralisering. Bare én av de 23 var tilsatt ved en regional kunstinstitusjon i 2019. Det er også bemerkelsesverdig at nokså få av kunstnerne i materialet har orientert seg mot en *internasjonal karriere*.

Våre intervjuer tyder ikke på at den *offentlige kulturpolitikken* har påvirket de tidligere kunststudentenes karrierevalg mye. Iallfall ble det lite omtalt i intervjuene. Mange fortalte riktignok at de hadde fått stipendier underveis i karrieren. Stipendier hadde særlig vært viktige i starten – i de første årene etter avsluttet utdanning. Den norske kulturpolitiske infrastrukturen har åpenbart hatt mer indirekte betydning: Flere skuespillere og musikere har fått jobb ved offentlig subsidierte teatre eller orkestre. Noen frilansere har hatt nytte av et bredt desentralisert nettverk av norske kulturhus. Flere kunstnere har dessuten hentet deler av sine inntekter fra oppdrag og arbeid innenfor det kunstpolitiske støtte- og forvaltningssystemet. Det virket ikke som om våre informanter var seg helt bevisst hvilken betydning det norske kulturpolitiske systemet hadde hatt for deres yrkeskarriere. Selv om de verdsatte det, så de det nok heller som en naturlig del av sitt arbeidsliv. Hvorvidt deres oppdragsgivere var helt eller delvis offentlig finansiert, var nok mindre relevant. De navigerte som regel pragmatisk, mer eller mindre entreprenørielt, mellom private, offentlige og halvoffentlige markeder.

De 20 årene som er gått fra 1999 til 2019, har vært preget av store *samfunnsendringer* – ikke minst internasjonalt. Flere av disse endringene har påvirket folk til politisk handling. Det var likevel få av våre informanter som mente at de drev med kunst først og fremst for å bidra til noen form for samfunnsnytte eller samfunnsendring. Flere av dem var imidlertid opptatt av at ulike samfunnsforhold og -endringer på ulike måter var tematisert gjennom deres arbeid. Men ingen oppga at de hadde gitt opp – eller vurdert å gi opp – det kunstneriske arbeidet av samfunnsmessige grunner. Alt i alt framsto de 23 informantene dermed som moderat opptatt av samfunnspolitikk – iallfall i sitt kunstneriske arbeid.

Hva har da betydd *mest* for yrkeskarrierene til de 23? Det er det vanskelig å si noe generelt og sikkert om. Men det er nærliggende å peke på den sterke *motivasjonen og yrkesbevisstheten* som kunstnere, som iallfall har preget de informantene som har fortsatt som kunstnere gjennom hele karrieren til 2019. De kvalitative intervjuene på slutten av 1990-tallet viste at de fleste av informantene våre var sterkt motivert for kunstutdanning og kunstnerkarrierer. De kvantitative studentundersøkelsene rundt år 2000 viste at kunststudenter stort sett var langt mer spesifikt studie- og yrkesmotivert enn andre profesjonsstudenter. Selv om mange av de 23 har modifisert de kunstneriske ambisjonene en del i løpet av karrieren, og selv om verdimønsteret er utvidet, hadde den sterke yrkesbevisstheten fortsatt vært en hoveddrivkraft for yrkeskarrieren til de fleste.

Mye har skjedd på de 20 årene fra 1999 til 2019 i de tidligere studentenes liv og karrierer: De er blitt eldre, mange har stiftet familie, og alle er godt etablert i yrkeslivet. Verden ser også annerledes ut, og arbeidslivet er i stadig større grad preget av internasjonalisering, globalisering og digitalisering. Dette har igjen ført til endringer i kunstneres arbeidsmarkeder og inntektsgrunnlag. Men som denne boka har gitt mange eksempler på, er det fortsatt fullt mulig å leve som kunstner i Norge i dag. Sammenlignet med mange andre land er Norge et rikt velferdssamfunn med en forholdsvis godt utbyggt kulturpolitikk.

Det er god grunn til å tro at de 23 tidligere kunststudentene vil klare seg fint også de neste 20 årene. Selv om kunstneryrket er risikofylt, er det også en stor fordel å være en etablert kunstner med et bredt nettverk. Dessuten, sammenlignet med andre norske kunstnere, kan våre informanter betraktes som en ganske vellykket elite. De fleste av dem har oppnådd et relativt høyt inntektsnivå. De har følgelig gode forutsetninger for å fortsette yrkeskarrieren i godt driv.

Men både våre tidligere kunststudenter, som nå er midt i livet, og neste generasjoner av kunstnere må fortsette å tilpasse seg til en verden i endring. De som er studenter i dag, vil møte mange av de samme utfordringene som kunststudentene vi intervjuet i 1999, møtte. De vil også møte andre typer utfordringer og vil måtte forholde seg til nye strømninger og endringer på kunstfeltet, så vel som i samfunnet ellers: klimakrise og en politisk ustabil verden og framtidige økonomiske kriser, en kulturbransje som i stadig større grad er priggitt digitale og sosiale medier, og kulturforbrukere som kanskje

har endret sine vaner etter to år med pandemi. Både storsamfunnet og kunstfeltet er dessuten preget av et hardere debattklima, blant annet i kjølvannet av sosiale bevegelser som Metoo og Woke, som igjen kan innebære at det blir lagt nye premisser for kunstneres arbeidsliv.

Som våre informanter gjorde for 20 år siden, vil også dagens kunststudenter tre inn i et ustabil og usikkert yrkesliv, preget av hard konkurranse og vekslende inntektsgrunnlag. De må finne sine egne karriereveier, og kanskje nye måter å tjene penger og organisere arbeidshverdagen på. Samtidig er det verdt å minne om at vår rike oljeøkonomi og den relativt sjenerøse og velferdsorienterte kulturpolitikken sannsynligvis gjør at norske kunstnere er bedre stilt enn kunstnere i de fleste andre land.